

2η Διδακτική Ενότητα

Η πρακτική και πολιτική διάσταση της φιλοσοφίας

Κείμενο αναφοράς: Αριστοτέλης, Προτρεπτικός πρὸς Θεμίσωνα, αποσπάσματα 8-9

Ετυμολογικά και ομόρριζα στη νέα ελληνική

• **ὑποκείμενα < υπόκειται < υπόκειμαι < ὑπὸ + κείμαι (ρίζα κει- και με μετάπτωση κοι-, κω- και κυ-):** κείμενο, κειμενικός, κειμήλιο, κείτομαι, κοίτη, κοιτίδα, κοίτασμα, κοιτώνας κώμη, κωμόπολη, κωμικός, αντικείμενο, αντικειμενικός, αντικειμενικότητα, κατάκοπος, παρακείμενος, πρόσκειμαι, υποκείμενο, υποκειμενικός, υποκειμενικότητα.

• **σῶμα < σφῶω:** σώος, σωτήρας, σωτήριος, σωτηρία, σωστικός, σωστός, άσωστος.

• **ὄργανα, ἀπεργάζεται < ἔργον (ρ. Φεργ-, θ. εργάδ- + πρόσφυμα j + κατάληξη -ομαι > ἐργάδjoμαι > ἐργάζομαι. Ο παρατατικός προέκυψε από το θέμα Φεργ- με χρονική αύξηση > ἐ-Φεργάζ- όμην- με αποβολή του F > ἐεργαζόμην- με συναίρεση > εἰεργαζόμην):** αεργία, άεργος, ακατέργαστος, ανενεργός, ανεργία, άνεργος, απεργία, απεργός, δημιούργημα, δημιουργός, διεργασία, ενέργεια, επεξεργασία, εργαλείο, εργασία, εργάσιμος, εργασιοθεραπεία, εργασιομανής, εργαστήριο, εργάτης, εργατικός, εργατικότητα, εργατοπατέρας, εργατοϋπάλληλος, εργατώρα, έργο, εργοδηγός, εργολαβικός, εργολάβος, εργολήπτης, εργόχειρο, εργώδης, κακούργημα, κακούργος, καλλιέργεια, κατεργασμένος, κωλυσιεργία, μεταλλουργία, μεταξουργία, μουσουργός, ξυλουργός, όργανο, όργιο, πανούργος, πάρεργο, περιέργεια, περίεργος, προεργασία, ραδιενεργός, ραδιούργος, στιχουργός, συνεργατικός, συνεργός, υφαντουργία, χειρουργός.

• **ἐστίν, εἰσίν, ὄν < εἰμί (ρ. ἐσ-, μι- κατάληξη με αφομοίωση > ἐμ-μί με απλοποίηση και αντέκταση > εἰμί):** ανούσιος, απόν, απουσία, εξουσία, εξουσιαστικός, επουσιώδης, εσθλός, ετυμολογία, ετυμολογικός, έτυμον, ομοούσιος, ον, οντολογία, οντολογικός, όντως, ουσία, ουσιαστικός, ουσιώδης, (το) παρόν, παρουσία, παρουσιαστικό, περιουσία, περιουσιακός, περιούσιος, τώνοντι.

• **χρήσις, χρωμένοις, χρήσθαι, χρώμεναι, χρωμένα < χρήομαι-ῶμαι (ρίζα χρη-):** χρήση, χρήστης, χρήσιμος, χρησιμοθήρας, χρηστικός, χρησιμότητα, χρησιμοποίηση, αχρησιμοποίητος, χρηστός, εύχρηστος, δύσχρηστος, άχρηστος, ιδιοχρησία, χρήμα, χρηματικός, χρησμός.

• **δεῖ, δεόντως < δεῖ:** δέον, δεόντως, δεοντολογία, δεοντολογικός, δέηση, αδέητος, ενδείξ, ένδεια.

• **ὀρέγεσθαι < ὀρέγομαι < ὀρέγω (ὀ + ρίζα -ρεγ- + -ω):** όρεξη, ορεκτικό, ανόρεκτος, ανορεκτικός.

• **ἐπιστήμη, ἐπιστῆμαι < ἐπίσταμαι < ἐπὶ + ἵσταμαι:** επιστήμη, επιστημολογία, επιστήμονας, επιστημονικός, επιστημονισμός, επιστημοσύνη, επιστητό.

• **κτᾶσθαι < κτάομαι-ῶμαι:** κτήμα, κτήση, κτητικός, κτήτορας, κτήνος, κτηματίας, κτηματικός, ακτήμονας, γαιοκτήμονας, κτηματομεσίτης, κτηματολόγιο,

ανάκτηση, κατάκτηση, κατακτητικός, επανάκτηση, αγανάκτηση, αγρόκτημα, απόκτημα, επίκτητος, ιδιόκτητος, ιδιοκτήτης, ιδιοκτησία, πλοιοκτήτης.

• **προσηκόντως < προσήκει < πρὸς + ἥκω:** προσήκουσα, προσηκόντως, καθήκον.

• **θησόμεθα < τίθημι (θ. θη-, θε-):** θέμα, θέση, θετός, θετικός, θήκη, θημωνιά, ανάθεση, ανάθημα, αναθηματικός, αντίθεση, αντίθετος, αντιθετικός, απόθεμα, απόθεση, αποθήκη, αποθετικός, έκθεμα, έκθεση, έκθετος, επίθεμα, επίθεση, επιθετικός, μετάθεση, μεταθετός, νομοθέτημα, νομοθεσία, νομοθετικός, νομοθέτης, θεμέλιο, θεμελιωτής, θεμελίωση, θεμελιακός, θεμελιώδης, θέμις, θεμιτός, θεσμός, θεσμοθέτης, θεσμοθέτηση, θεσμικός, υποθήκη, υποθηκοφύλακας, θεματοφύλακας.

• **φιλοσοφητέον < φιλοσοφέω-ω < επιθ. φιλόσοφος (< φίλος + σοφία):** φιλοσόφημα, αφιλοσόφητος.

• **μέλλομεν < μέλλω:** μέλλον, μέλλοντικός, μελλούμενος, μελλοθάνατος, μελλόνυμφος.

• **πολιτεύεσθαι < πολιτεύομαι < πολίτης < πόλις:** πόλη, πολιούχος, πολιτεία, πολιτειακός, πολιτευτής, πολίτης, πολιτικάντης, πολιτικολογία, πολιτικοποίηση, πολιτικός, πολιτισμικός, πολιτισμός, συμπολίτης, αντιπολίτευση, απολίτιστος, διαπολιτισμικός, κοινοπολιτεία, κωμόπολη, μεταπολίτευση.

• **διάξειν < διάγω < δια + ἄγω (ρίζα ἄγ-):** αγώνας, άξιος, άμαξα, αγωγός, αγωγή, αγέλη, άγημα, αναγωγή, αγωγήμιος, άνάγωγος, εισαγωγή, εισαγωγέας, εισακτέος, προσαγωγή, προαγωγή, προαγωγικός, προακτέος, συναγωγή, σύναξη, συναξάρι, απαγωγή, απαγωγικός, παρείσακτος, λοχαγός, ξεναγός, στρατηγός, χορηγός.

• **ἔχουσα, περιεχούσης < ἔχω (θ. σεχ-, έχ-, σχ-, σχε-, σχη-):** διαδοχικός, διάδοχος, έξη, έξής, εξοχή, εξοχικός, καθεξής, κατοχικός, οπιούχος, παροχέας, ραβδούχος, σκηπτούχος, σχεδόν, σχέση, σχήμα, σχηματικός, σχολείο, σχολή, σχόλη, σχολικός.

• **ὑπαρχούσης < ὑπάρχω (ρίζα ἄρχ-):** αρχικός, αρχαίος, αρχαιότητα, αρχείο, αρχειακός, αρχαϊκός, άναρχος, αναρχία, αναρχικός, άρχοντας αρχοντικός, αρχοντιά, αρχοντάνθρωπος, αρχηγός, αρχηγικός, αρχηγία, αρχίατρος, αρχιεπίσκοπος, αρχιεπισκοπικός, αρχιεπισκοπή, αρχιτέκτονας, αρχιτεκτονικός, αρχέγονος, αρχέτυπος, απαρχή, γυμνασιάρχης, εθνάρχης, δήμαρχος, δημαρχικός, δημαρχιακός, δημαρχία, δημαρχείο, κυρίαρχος, κυριαρχικός, κυριαρχία, ληξίαρχος, αρχομανής, αρχομανία, κατ' αρχάς, κατ' αρχήν, εξ αρχής.

• **πάντα, πᾶσι, παντός < πᾶς:** πάντα, παντού, παντοτινός, πασιφανής, πασίγνωστος, πάνοπλος, παντογνώστης, παντοκράτορας.

• **ὑπηρετοῦσαι < ὑπηρετῶ < ὑπηρετής < ὑπὸ + ἐρέτης (= κωπηλάτης):** υπηρετρια, υπηρεσία, υπηρεσιακός, υπηρετικός, εξυπηρέτηση, εξυπηρετικός.

• **ἐπιτάττουσαι, ἐπιτακτικήν < ἐπὶ + τάσσω ή τάττω:** ταγή, τάγμα, τάξη, τακτός, ταγός, αταξία, άτακτος, έκτακτος, ένταξη, πρόταξη, προτακτικός, προσταγή, πρόσταγμα, προστακτικός, συνταγή, σύνταγμα, σύνταξη, συντάκτης, συντακτικός, ασυνταξία, ασύντακτος, αρχισυντάκτης, άνάταξη, αποκατάσταση, διαταγή, διάταγμα, διάταξη, διατακτικός, κατάταξη, κατατακτήριος, μετάταξη, παράταξη, παρατακτικός, επιταγή, επίταξη, επιτακτικός, απόταξη, απότακτος, υποταγή,

υποτακτικός, ανυπότακτος, ταξίδι, ταξιδιώτης, ταγματάρχης, συνταγματάρχης, ταξίαρχος, ταξiάρχης, ταξιθέτης, λιποτάκτης.

- **κρίνειν, κρίσιν < κρίνω:** σύγκριση, διάκριση, επίκριση, πρόκριση, κρίμα, προκριματικός, κριτής, ανακριτής, υποκριτής, κριτήριο, έγκριτος, πρόκριτος, αδιάκριτος, συγκεκριμένος, διακεκριμένος.

- **φρόνησιν < φρονέω--ῶ < φρήν (γεν. φρενός):** αφροσύνη, εθνικόφρων, ευφροσύνη, εχέφρων, καταφρόνια, μετριοφροσύνη, μετριόφρων, νομιμοφροσύνη, παραφροσύνη, παράφρων, περιφρόνηση, περιφρονητικός, σωφροσύνη, φιλοφρόνηση, φρενίτιδα, φρενοβλαβής, φρενοκομείο, φρόνημα, φρονηματισμός, φρόνηση, φρονιμίτης.

- **δύναται < δύναμαι:** δύναμη, αδύνατος, αδύναμος, δυνάστης, δυναστεία, δυνατός, δυναστικός, δυναμικός, δυνητικός, ισοδύναμος, παντοδύναμος, πολυδύναμος, μεγαλοδύναμος.